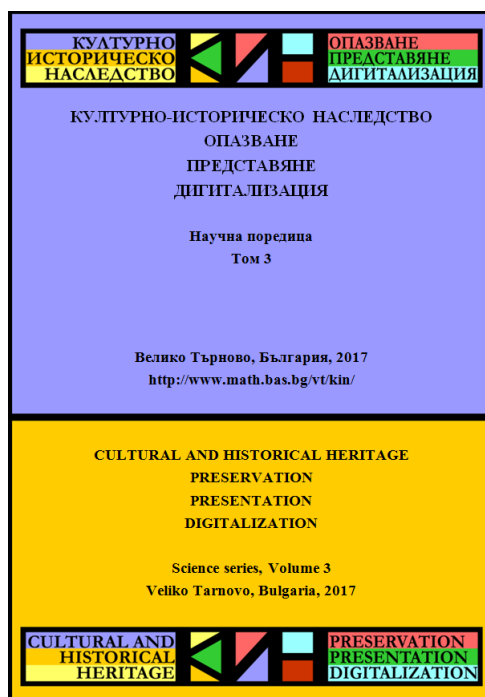

Science series
Cultural and
Historical
Heritage:
Preservation,
Presentation,
Digitalization
Volume 3, Issue 1, 2017

Editors
Petko St. Petkov
Galina Bogdanova

Publisher
Regional
Public Library
“P. R. Slaveykov”
V. Tarnovo, Bulgaria

ISSN: 2367-8038
Web:
<http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Научна поредица
Културно-
историческо
наследство:
опазване,
представяне,
дигитализация
Том 3, брой 1, 2017

Редактори
Петко Ст. Петков
Галина Богданова

Издателство
Регионална
народна библиотека
„П. Р. Славейков”
В. Търново, България

Petko St. Petkov
**Cultural and Historical Heritage in the Shipka Pass and the
Development of Cultural Tourism**
Pages 12-19

Петко Ст. Петков
**Културно-историческото наследство в Шипченския проход и
развитието на културния туризъм**
Страници 12-19

http://www.math.bas.bg/vt/kin/files/papers/3_1/01-KIN-3-1-2017.pdf

Поредицата се издава със съдействието на:
Институт по математика и информатика при БАН
Съюз на учените в България, клон Велико Търново

Материалите в сборника са обект на авторско право.

Разрешение за направа на електронни или хартиени копия на част или на цяла публикация за лично или обучително ползване се предоставя без заплащане, при условие, че копията не са направени или разпространявани с цел печалба или търговска изгода и че копията са съпроводени с това съобщение и пълно цитиране на първата страница. За копиране под друга форма, за препубликуване или публикуване на сървъри се изисква предварително специално разрешение и/или заплащане.

Том 3, 2017, ISSN: 2367-8038, <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Научни редактори:
проф. д-р Петко Ст. Петков, доц. д-р Галина Богданова

Технически редактори:
гл. ас. д-р Стефка Кънчева, гл. ас. д-р Николай Ноев, Паскал Пиперков
© Авторски колектив, 2017

Издателство:
Регионална народна библиотека „П. Р. Славейков”, гр. Велико Търново

The book is published with the assistance of:
Institute of mathematics and informatics at BAS
Union of scientists in Bulgaria, Veliko Tarnovo branch

This work is subject to copyright.

Permission to make digital or hard copies of portions of this work for personal or classroom use is granted without fee, provided that the copies are not made or distributed for profit or commercial advantage and that the copies bear this notice and the full citation on the first page. To otherwise reproduce or transmit in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or by any information storage retrieval system or in any other way requires written permission from the publisher.

Volume 3, 2017, ISSN: 2367-8038, <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>

Editors:
Prof. Phd. Petko St. Petkov, Assoc. prof. Phd. Galina Bogdanova

Copy editors:
Assist. prof. Phd. Stefka Kancheva, Assist. prof. Phd. Nikolay Noev, Paskal Piperkov
© Editors, authors of papers, 2017

Publisher:
Regional Public Library “P. R. Slaveykov”, Veliko Tarnovo

СЪДЪРЖАНИЕ / TABLE OF CONTENT

Предговор	5
Preface.....	7
Съдържание / Table of Content	9
Част Първа – Културно-историческо наследство: проучване и представяне.....	11
Part One – Cultural and Historical Heritage: Study and Presentation	11
Петко Ст. Петков , Културно-историческото наследство в Шипченския проход и развитието на културния туризъм.....	12
Petko St. Petkov , Cultural and Historical Heritage in the Shipka Pass and the Development of Cultural Tourism	12
Мирко Робов , Още за гробовете на руски военни в двора на „Св. 40 мъченици“	20
Mirko Robov , More About the Graves of Russian Soldiers in the Yard of “St 40 Martyrs”	20
Мирко Робов , Епископията на Трапезица. Опит за реконструкция.....	33
Mirko Robov , The Bishop’s Church of Trapezitsa. An attempt to reconstruct.....	33
Евгени Коев , Игуменарницата в манастира „Свето Преображение Господне“ от Ивановските скални манастири.....	45
Evgeni Koev , The “Abbot Dwelling” in the Monastery of the Holy Transfiguration of God, Part of the Rock Hewn Churches of Ivanovo.....	45
Галия Тодорова , Богослужебно последование в литийните шествия според ръкописите, съхранявани в Научен архив, БАН, сбирка X, със сигнатура № 48, 50, 52 и 53.....	60
Galia Todorova , Liturgical Order in the Religious Processions According to Manuscripts Stored in the Scientific Archives, BAS, Collection X, with Signature № 48, 50, 52 and 53	60
Евгени Коев, Паскал Пиперков , За пътя на пренасяне мощите на св. Иван Рилски от Средец до Търновград през 1195 г. Хронология на Поклоническия поход „Св. Иван Рилски“ 2016	70
Evgeny Koev, Paskal Piperkov , On the Route of Transfer of the Relics of St. John of Rila from Sredetz to Tarnovgrad in 1195. Chronology of the Pilgrimage March “St. John of Rila” 2016	70
Елена Шатъко , Колокольный фонд Беларуси: статистические итоги паспортизации.....	101
Elena Shatko , Bells Fund of Belarus: Statistical Results of Certification.....	101
Светлана Дяконова-Арсен, Елена Дяконова , Историята и настоящето на две възрожденски къщи от Банско (Хадживълчевата и Тодевата)	117
Svetlana Diakonova-Arsen, Elena Diakonova , The History and the Present of two Renaissance Houses from Bansko (Hadjivulcheva and Todeva)	117
Част Втора – Културно-историческо наследство: технологии и стандарти за представяне и дигитализация.....	126
Part Two – Cultural and Historical Heritage: Technologies and Standarts for Presentation and Digitalization.	126
Zsolt Laszlo Markus, Tibor Szkaliczki, Gabor Kaposi, Miklos Veres, Gita Senka, Lubomil Draganov, Radoslav Pavlov, Detelin Luchev , GUIDE&HAND Applications for Bulgarian Cultural Heritage	127
Жолт Ласло Маркус, Тибор Скалицки, Габор Капоши, Миклош Вереш, Гита Сенка, Любомил Драганов, Радослав Павлов, Детелин Лучев , Приложения на системата GUIDE&HAND за Българско културно наследство	127

Гая Георгиева-Цанева, Същност на интерактивните системи, сигурност и достъпност	138
Galya Georgieva-Tsaneva, Nature of Interactive System, Security and Accessibility.....	138
Тодор Тодоров, Галина Богданова, Николай Ноев, Съвременни методи и технологии за представяне и защита на цифрови обекти в областта на културно-историческото наследство	148
Todor Todorov, Galina Bogdanova, Nikolay Noev, Modern Methods and Technologies for Preservation and Protection of Digital Objects from the Area of Cultural and Historical Heritage	148
Галина Богданова, Негослав Събев, Достъпност на туристическите услуги за хора с увреждания	156
Galina Bogdanova, Negoslav Sabev, Accessibility of tourist services for people with disabilities.....	156
Мариана Праматарова, Стандарти и съвременни подходи за представяне на музеите	164
Mariana Pramatárova, Standards and Contemporary Approaches for Museum Presentation	164
Част Трета – Културно-историческо наследство: личности, общности, родова памет.....	174
Part Three – Cultural and Historical Heritage: Personalities, Communities, Generic Memory.....	174
Драгомир Томов, Йосиф Буреш. Щрихи от историята на фотографията в България. По документи от личния архивен фонд на акад. Иван Буреш	175
Dragomir Tomov, Joseph Buresh. Moments of the Life of Photography in Bulgaria. According to Documents Preserved in the Personal Papers in a Archive of Ivan Buresh	175
Габриела Ванцарова, Дарина Илиева, Човекът от деветия кръг на ада. Личният архив на д-р Петър Дертлиев.....	183
Gabriela Vaptcarova, Darina Ilieva, The Human from the Nine Circle of the Hell. The personal archive of Dr. Peter Dertliev	183
Негослав Събев, Пътешествие на тъмно във виртуалния свят	193
Negoslav Sabev, A Journey in the Dark in the Virtual World	193
Георги Николов Георгиев, Трифонка Романова Попниколова, Марияна Николова Георгиева, 140 години от освобождението на Поликрайще от Османско робство	199
Georgy Georgiev, Trifonka Popnikolova, Mariana Georgieva, 140 Years Since the Liberation of Polikraishte from Ottoman Slavery.....	199
Приложение / Appendix 1	217
Колокольный фонд Беларуси: статистические итоги паспортизации.....	217
Bells Fund of Belarus: Statistical Results of Certification	217
Приложение / Appendix 2.....	224
Колокольный фонд Беларуси: статистические итоги паспортизации.....	224
Bells Fund of Belarus: Statistical Results of Certification	224
Приложение / Appendix 3.....	230
Историята и настоящето на две възрожденски къщи от Банско (Хадживълчевата и Тодевата)	230
The History and the Present of two Renaissance Houses from Bansko (Hadjivulcheva and Todeva).....	230

КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО В ШИПЧЕНСКИЯ ПРОХОД И РАЗВИТИЕТО НА КУЛТУРНИЯ ТУРИЗЪМ

Петко Ст. Петков

*Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“
гр. Велико Търново, България*

CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE IN THE SHIPKA PASS AND THE DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM

Petko St. Petkov

*University of Veliko Tarnovo “St. St. Cyril and Methodius”
Veliko Tarnovo, Bulgaria
e-mail: drpstpetkov@gmail.com*

Abstract: *The article deals with the negative consequences for the cultural tourism and the monuments of the cultural and historical heritage in the Shipka Pass, as a result of the renaming of St. Nicholas on the second peak of Shipka in 1977.*

Keywords: *St. Nicholas peak, Shipka peak, Cultural and historical heritage, National memory, Monument to Liberty*

Резюме: *В статията се разглеждат негативните последици за културния туризъм и паметниците на културно-историческото наследство в Шипченския проход в резултат от преименуването на връх „Свети Никола“ на втори връх Шипка през 1977 г.*

Ключови думи: *Връх „Свети Никола“, връх Шипка, културно-историческо наследство, национална памет, Паметник на свободата*

През 1951 г. с указ на Президиума на Народното събрание № 557 от 17.11.1951 г. тогавашната власт преименува връх „Свети Никола“ на „Столетов връх“¹. С Указ на Държавния съвет № 1454 от 30.09.1977 г. връх „Столетов“ е преименуван на втори връх Шипка², без да е указано как да

¹ Държавен вестник, бр. 94, 23.11.1951 г.

² Държавен вестник, бр. 78, 07.10.1977 г.

се избегне повторението с името на съседния исторически връх със същото име. По този начин от 1977 г. се установяват два върха с едно и също име Шипка на разстояние само от един километър помежду им. Единият – старият „Св. Никола“ – е с височина 1326 м., а другият, на около 1000 м. на север-северозапад от него, който винаги се е наричал Шипка, е висок 1232 м. Тогава никой не предвижда затрудненията, които ще последват от последното преименуване, въвеждащо дублиране на имената на двата исторически върха. Днес с името Шипка се свързва най-често този връх, на който се намира Паметникът на свободата, носил до преди няколко десетилетия името „Св. Никола“. Само малка част от посетителите на тези исторически места знаят за съседния връх Шипка, който през 1877 г. е включен в главната отбранителна позиция, на който е бил Командният пункт на ген. Н. Столетов и където са се разиграли не по-малко драматични и героични събития през лятото и есента на 1877 г. [2, 3]. А до 1977 г. с името Шипка се е означавал само този връх, но не и връх „Св. Никола“, който дотогава винаги е имал свое име, различно от другия.

Дублирането на имената на двата старопланински върха чрез преименуването на „Св. Никола“/„Столетов“ с името на съседния връх Шипка през 1977 г. има негативно отражение върху пълноценното развитие на културния туризъм. Известно е, че хиляди българи и чужденци посещават всяка година обектите на културно-историческото наследство в Шипченския проход. Но основният им интерес е насочен към стария връх „Св. Никола“ (днес втори връх Шипка) заради Паметника на свободата и интересната постоянна експозиция на Националния парк-музей „Шипка-Бузлуджа“ в него³. Само за 2004 г. „около 130 000 туристи преминават през уникалния Паметник“ [1]. По-голямата част от тези туристи не са стигнали до съседния връх Шипка, не защото не е интересен като туристическа дестинация, а защото не е представен наравно с по-високия връх и паметниците на него и най-вече, защото носи същото име, което не може да не обърка посетителите. Ако те не са предварително подготвени и самостоятелно информирани, няма как да знаят, че има втори връх Шипка с не по-малко интересни обекти за културен и познавателен туризъм. Пот-

³ Национален парк-музей „Шипка-Бузлуджа“, <http://www.shipkamuseum.org/about/>

вържение на това наблюдение откриваме в официално публикувания Отчет за работата на НПМ през 2016 г., където в частта „Външни експозиции“ е посочено: „Липсата на достатъчно персонал и отдалечеността от връх Шипка са основната причина достъпът до възстановените преди четири години Команден пункт на генерал Столетов и Зимна войнишка землянка, намиращи се на Главната позиция, да бъдат отворени за посещение единствено по време на честването на Шипченската епопея в края на август 2016 г.“⁴. Посочените обекти са на стария връх Шипка, който, както става ясно от цитираните източници, през годините все по-настойчиво не се споменава с името си, за да се избегне неудобството с дублираните имена на двата съседни върха.

Тази тенденция се формира още в края на 70-те и началото на 80-те години на XX в., т.е. веднага след преименуването на връх „Св. Никола“ с името на съседния връх Шипка. Дори в представителните издания на държавната фирма „Балкантурист“ от това време в кратките статии за обектите, предлагани от НПМ, се споменава конкретно само „Паметника на свободата и легендарния връх Бузлуджа с Домът-паметник на Партията“. В по-ранни издания на същия туристически каталог „С Балкантурист у нас и в чужбина“ освен Паметника на свободата като обекти на НПМ се споменават Стоманената батарея, храм-паметника в Шипка, паметника на победата в Шейново⁵. И нито дума за стария връх Шипка и обектите на него...

Затова никак не е случайно, че днес в списъка на стоте национални туристически обекта са включени само два от описваната околност: под номер 92 е „Шипка, храм-паметник“, а с номер 93 е „връх Шипка“, т.е. старият връх „Св. Никола“ (на картата е показан Паметникът на свободата)⁶.

В страницата на НПМ в Интернет се споменава за връх „Св. Никола“: „Българските паметници на бойното шипченско поле са на 3-та и 5-та

⁴ Отчет за работата на Национален парк-музей „Шипка-Бузлуджа“ – Казанлък през 2016 г.
<http://www.shipkamuseum.org/wp-content/uploads/2017/02/Отчет-за-действието-на-НПМ-Шипка-Бузлуджа-за-2016-г..pdf>

⁵ С Балкантурист из страната [б.д.; б.м.], с. 37 „Националният парк-музей „Шипка“, С Балкантурист у нас и в чужбина [б.д.; б.м.], с. 17.

⁶ Карта на 100 национални туристически обекта днес.
https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=1v_An3PTHhBp7CtiMqcaI2kREVC&hl=bg&ll=42.768643392989574%2C25.490846000000033&z=7

опълченски дружини (1910 г.) и Паметникът на свободата на вр. Свети Никола (днес вр. Шипка), открит през 1934 год.⁷ Но никъде не се говори за стария връх Шипка, най-вече заради неудобството и невъзможността да се обясни защо има два върха с еднакви имена.

През последните две години посетих няколко пъти двата върха. Освен в деня на тържественото честване на 139-та годишнина от Шипченската епопея 27 август 2016 г., когато имаше хора и на стария връх Шипка, във всички останали случаи, все едно дали в работен или в почивен ден, там бяхме само аз и моите спътници, докато на отсрещния връх „Св. Никола“ винаги имаше повече хора. Паметниците и паметните места на стария връх Шипка стоят, възстановени са Командният пункт на ген. Столетов и войнишката землянка. Все още личат окопите и местата, където са били разположени оръдията на Кръглата батарея, белите врачански камъни, показващи разположението на защитниците на прохода, но посетители няма или са твърде малко. Някои от плочите, описващи историческите събития на стария връх Шипка (с текстове, съставени от проф. Дойно Дойнов и Емил Цанов и художествено редактирани от поета Веселин Андреев), са разбити, достъпът до други е труден, макар да личат специалните пътеки и осветлението, поставено в годините до 1977, когато и двата върха са се радвали на внимание и държавна грижа. За всичко това не могат да бъдат обвинявани малкото останали служители на НПМ, съкратени през последните години до нездравословен минимум. Основната причина за забравата, която тегне над стария връх Шипка, е злополучното решение от 1977 г. за преименуване на връх „Св. Никола“/„Столетов“ на втори връх Шипка, с което едноименният му събрат е практически обезличен.

С името „Свети Никола“ по-високият от двата върха е известен както до, така и по време, а и след Освободителната война 1877-1878 г. Това исторически установено име не са променили нито османските власти, нито руските в периода на временното окупационно управление, нито многоб-

⁷ Национален парк-музей „Шипка-Бузлуджа“, <http://www.shipkamuseum.org/about/>

ройните български правителства до 1951 г. Напротив – именно като „Свети Никола“ върхът е възпяван, основателно възвеличаван, защото с него се свързва една от най-героичните страници от новата българска история. Съществува обществен консенсус именно на този по-висок от двата върха да се изгради Паметникът на свободата (каквото е и решението на Учредителното народно събрание от 1879 г.⁸), тържествено открит през 1934 г. Със сигурност може да се твърди, че до 1977 г. върхът „Св. Никола“ никога не се е наричал Шипка. Съществуват достатъчно документални доказателства и карти, че върхът, който е на 1000 м. на север-северозапад от „Св. Никола“, е връх Шипка, където е бил щабът на ген. Н. Столетов и Кръглата батарея. Възможно е да се допусне, че той е възпетия от народния поет Ив. Вазов връх в „Опълченците на Шипка. 11 август 1877“ (1883), както и че на неговото име е наречен целия проход и позициите. Този връх и до днес е единственият с исторически установеното и традиционно име Шипка.

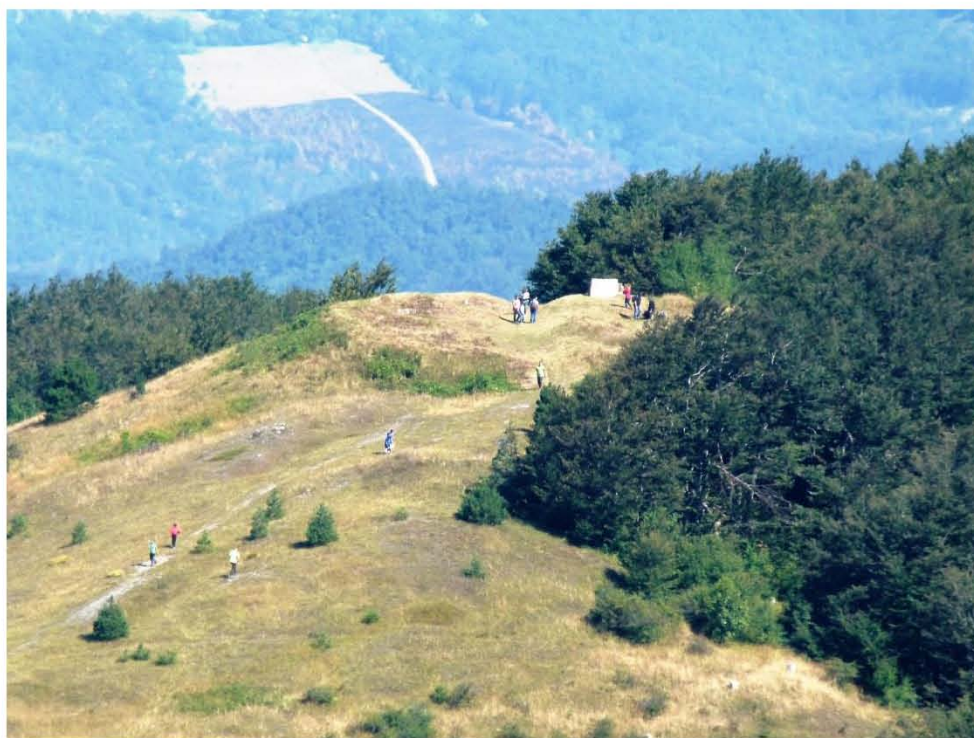
Преименуването на по-високия връх „Св. Никола“ на „Столетов връх“ през 1951 г. е грубо посегателство върху една историческа традиция, съществена част от българската национална памет, обосновано единствено с идеологически и конюнктурни политически съображения на тогавашните власти. Името „Столетов връх“ не се налага, а старото име на върха „Св. Никола“ продължава да се използва не само във всекидневното общуване, но и в публикации на карти, историческа и друга литература.

Второто преименуване на връх „Св. Никола“ от „Столетов връх“ на втора Шипка през 1977 г. е още едно посегателство върху историческите традиции и националната памет, защото към момента на преименуването съществува друг легендарен връх с името Шипка. Заради дублирането на имената на двата върха с годините по-стария връх Шипка (по-ниския от двата) се обезличава, името му все по-рядко се споменава, макар споменът за него да не е изчезнал. Това второ преименуване има негативно отражение и върху културния туризъм, свързан с този легендарен връх и паметниците, които са изградени на него.

⁸ Съгласно предложението на депутата Стефан Берон, прието единодушно от Учредителното събрание на 13.04.1879 г., паметникът, наречен от него „храм“, като „наша длъжност и общо на целий българский народ“, трябва да се издигне „на най-високото място на Балканът, на Св. Николая, гдето толкова герои паднаха за нашата свобода“. - *Дневници* на Учредителното събрание в Търново 1879 г. Типография Л. Каравелова и К-я при Народното събрание в Търново, с. 137.

Практиката с означаването на връх Бузлуджа със старото му и исторически утвърдено име (Бузлуджа), а не с официалното „Хаджи Димитър“ (както би трябвало и днес да се нарича), също е в полза на предложението, подкрепено от хиляди българи през последните десет години, връх „Св. Никола“ да върне старото си име, с което е известен.

Съществува реална опасност, ако старият връх „Свети Никола“ не върне историческото си име и остане със сегашното наложено име втора Шипка, истинският връх Шипка, възпят от поети и писатели, обвеян със слава не по-малко от по-високия си събрат, да потъне в забора, а богатото културно-историческо наследство, което той пази, да бъде заличено. Такава тенденция вече се забелязва. Тя отразява желанието на едно целенасочено малцинство да изтрие спомена за стария връх Шипка и пренасяйки името и славата му върху по-високия връх, да внуши неистината, че само той е бил и е връх Шипка, като в същото време се затъмнява спомена за него като връх „Свети Никола“.

Фигура 1. Старият връх Шипка (27.08.2016 г.).

Поглед от Паметника на свободата на връх „Св. Никола“.

Старият връх „Св. Никола“, днес втора Шипка (13.06.2017 г.).

Поглед към връх „Св. Никола“ от стария връх Шипка.

Литература

1. Danchev, D. The monument of freedom is unique in history. In: Iskra, Kazanlak, № 33, 27.08.2004, p. 12; (Данчев, Д. Паметникът на свободата е уникален в историята. В: Искра, Казанлък, № 33, 27.08.2004, с. 12);
2. Petkov, P. St., The truth about the peaks of St. Nicholas and Shipka. In: Balkanistic Forum'18, 2018, No. 1, "Broken Worlds ... New Worlds", Univ. ed. Neofit Rilski, Blagoevgrad, pp. 161-179 (Петков, П. Ст. Истината за върховете „Свети Никола“ и Шипка. В: Балканистичен форум, г. XXVII, 2018, № 1, „Разрушени светове... нови светове“, Унив. изд. „Неофит Рилски“, Благоевград, с. 161-179);

3. Tzanov, E., V. Valkov, The Shipyan Epic. S., 1962, p. 16; Kosev, K., St. Doynov, The Liberation War of 1877-1878 and the Bulgarian National Revolution. S., 1988, pp. 180-185 (Цанов, Е., В. Вълков, Шипченската епопея. С., 1962, с. 16; Косев, К., Ст. Дойнов, Освободителната война 1877-1878 и българската национална революция. С., 1988, с. 180-185);

<i>Научна поредица</i>	<i>Science series</i>
<i>Културно-историческо наследство:</i>	<i>Cultural and Historical Heritage:</i>
<i>опазване, представяне,</i>	<i>Preservation, Presentation,</i>
<i>дигитализация</i>	<i>Digitalization</i>
<i>Том 3, 2017</i>	<i>Volume 3, 2017</i>

<i>Редактори</i>	<i>Editors</i>
<i>Петко Ст. Петков</i>	<i>Petko St. Petkov</i>
<i>Галина Богданова</i>	<i>Galina Bogdanova</i>

<i>Издателство</i>	<i>Publisher</i>
<i>Регионална народна библиотека</i>	<i>Regional Public Library</i>
<i>„П. Р. Славейков“</i>	<i>“P. R. Slaveykov”</i>
<i>Велико Търново, България</i>	<i>Veliko Tarnovo, Bulgaria</i>

ISSN: 2367-8038
Web: <http://www.math.bas.bg/vt/kin/>